

VZDĚLÁVATELSKÉ LISTY

02 | ČERVEN 2023

1938

1948

SLETY V TĚŽKÝCH DOBÁCH

**Prezident Beneš s vedením ČOS
28. září 1945 na Pražském hradě**

X. VŠESOKOLSKÝ SLET /13-7

průběh sletu v roce 1938

XI. VŠESOKOLSKÝ SLET /8-9

bolestné, ale slavné rozloučení

XI. VŠESOKOLSKÝ SLET /10-13

cesta ke sletu

ABY SE VŠE PODAŘILO /14-15

zákulisí X. sletu

Vážené sestry, vážení bratři,

druhé číslo Vzdělavatelských listů je věnováno hned dvěma všesokolským sletům – X. a XI. V obou případech si připomínáme jejich půlkulatá výročí. Proběhly v letech 1938 a 1948, v dekadě, která zásadně ovlivnila moderní československé a české dějiny.

O X. všesokolském sletu se hovoří jako o sletu památném. Realizoval se v atmosféře téměř totální politické izolace Československa, které nacistická propaganda líčila jako umělý stát, jehož největší menšina, Němci, požaduje „návrat do Říše“. Československá republika však nebyla tak snadným cílem jako Rakousko, které Německá říše připojila v březnu 1938. Měla zřejmě jednu z nejlépe vyzbrojených armád světa, budovala nejmodernější pevnostní systém. A především: Většina jejího obyvatelstva byla ochotna riskovat život při její obraně. Československá obec sokolská představovala jeden z nezpochybnitelných pilířů státu. Její vliv byl v rámci populace nezpochybnitelný – zahrnoval všechny vrstvy, od prezidenta až po posledního lesního dělníka na Podkarpatské Rusi.

X. všesokolský slet se zapsal do srdcí a myslí nejen přímých aktérů, ale především statisíců diváků. Stal se symbolem a demonstrací. Symbolem věrnosti Sokola národu a zemi a demonstrací odhodlanosti bránit svobodu i za cenu nasazení vlastního života. A také sepětí národa a jeho armády. Nejslavnější, dodnes akcentované cvičení X. všesokolského sletu – mužská prostná – jejichž autorem byl František Pecháček, nesla název „Přísaha republiče“. Není jistě bez zajímavosti, že František Pecháček, jedna z nejvýraznějších postav ČOS první poloviny XX. století, svou „Přisahu republiče“ prakticky demonstroval po německé okupaci českých zemí: Stal se předním představitelem Obce sokolské v odboji a její radikální odnože, skupiny Říjen, která se zásadním způsobem podílela na realizaci atentátu na tyrana Heydricha. Svou „Přisahu republiče“ Pecháček dodržel až do posledních chvil. V koncentračním táboře Mauthausen předvedl, k údivu svých katů, absolutní pohrdání smrtí.

Zatímco X. všesokolský slet představoval předzvěst příchodu nacistické totality, slet XI. znamenal totéž pro příchod totality komunistické. Komunistická strana Československa, uzurpátor moci, však nebyla v prvních měsících roku 1948 tak společensky etablovaná, aby si mohla dovolit významně ovlivnit jeho průběh či jej dokonce zakázat. Byla si velmi dobře vědoma skutečnosti, že sokolské masy ji odmítají, což se ostatně plně projevilo ve sletovém průvodu. Sokol byl vždy a za všech okolností trnem v oku všem totalitním režimům. Necelé čtyři roky po XI. všesokolském sletu byl včleněn do sjednocené tělovýchovy a de iure zanikl. Již potřetí v pouhém půlstoletí. XI. všesokolský slet tak byl a navždy zůstane posledním „velkým“ sletem.

čeps

Vedeme energii těm, kteří ji násobí

Věřím, že vás obsah zaujme, přeji vám hezké čtení

Jan B. Uhlíř, vedoucí Oddělení Vzdělavatelského odboru ČOS

Časopis SOKOL – Vzdělavatelské listy – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská
| Adresa redakce: ČOS, tiskové oddělení, Újezd 450/40, 118 01 Praha 1, tel. 257 007 269, e-mail: mburian@sokol.eu
| Redakce: Jana Horká, Michal Burian | Tisk: Tiskárna V&H Print Hlávko s.r.o. | Informace o časopisu podává a objednávky vyřizuje redakce. Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Za věcný obsah článků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky upravovat, krátit nebo komentovat | MK ČR E 17339, ISSN 0489-6718

X. VŠESOKOLSKÝ SLET

Ve dnech po Mnichovu vzpomínal Josef Čapek na atmosféru, která u nás panovala od smrti prvního prezidenta. Poznamenal si: „Cizí lidé nám zmenšili území hmotné, a teď nám sami naši ještě zmenšují naše území duchovní. Co jste, štváči, traviči, spekulanti bez svědomí, udělali z národa, z toho lidu Masarykova pohřbu, lidu všesokolského sletu, lidu mobilizace? S jakými čistými silami, s jakou věrností a důvěrou jsme mohli jít do těžkých úkolů ztrýzněné republiky! Ne ztracená území, ale toto je národní katastrofa!“

X. všesokolský slet Čapek vyzdvihl jako jeden z vrcholů doby. Jeho organizace, provedení i odkaz jsou dodnes předmětem obdivu.

■ Jan B. Uhlíř, vedoucí Oddělení Vzdělavatelského odboru ČOS

O datu konání X. všesokolského sletu rozhodl Výbor ČOS již v květnu 1935. Sletová idea vznikla na základě výroků Jána Kollára, Miroslava Tyrše a Tomáše G. Masaryka: „Svobody kdo hoden, svobodu zná vážit každou, kdo v pousta jímá otroky, sámťe otrok“, „Svobodným v společnosti býti jest, jenom zákon její nad sebou uznávat, avšak zákonu tomu z vlastní vůle se všude podrobit. Kde není řádu, není svobody, volnosti trvalé a zabezpečené!“ a „Moci temnoty sloužily k vítězství

světla. Vytoužený věk lidstva vzhází. Věříme v demokracii, věříme ve svobodu – ve svobodu vždy větší a větší.“

Po přivtělení Rakouska k Německé říši se propagandistická mašinerie Říšského ministerstva lidové osvěty a propagandy počala naplno věnovat „české otázce“ – a v krátkém čase se jí podařilo učinit z Československa předmět mezinárodní politiky. Finální přípravy sletu proto probíhaly v mimořádně napjaté atmosféře charakterizované částečnou mobilizací

československé armády, nepokoji v pohraničí bezprostředně souvisejícími s obecními volbami a vrcholícími snahami slovenského autonomismu. X. všesokolskému sletu tak doba vtiskla manifestační ráz, podpořený pateticky vypjatým ovzduším odhodlanosti demonstrovat jednotu nejen před tváří Evropy, ale především v hranicích vlastního státu.

PŘEDSLETOVÉ AKCE

Dne 26. října 1937 odevzdali na nádvoří Tyršova domu v Praze zástupci nejmladší sokolské generace čtyřem nejvyšším činovníkům ČOS hořící pochodně. Oheň byl dopraven na Masarykův strahovský stadion, kde se shromáždili členové pražského pětižupí. Ve světle plamenů přečetl starosta ČOS Stanislav Bukovský sletové poselství. Pochodňový (rozestavný) štafetový běh byl zahájen. Jeho smyslem bylo pokrýt co největší plochu republiky a předat sletové poselství i do nejvzdálenějších míst. Z velitelského můstku byly vypáleny barevné rakety a v několika minutách se rozhořely ohně na návrších kolem

Zálepka informující o sletové výstavě na pražském Výstavišti

Nástup žactva pražských žup, Masarykův stadion, 2. červenec 1938

Prahy. První oheň byl zapálen v 18,45 hod. a těsně před půlnocí dospěl ohňový řetězec na východní hranici. (Cílem jednotlivých štafet se staly Šatov, Dolní Dvořiště, Poběžovice, Aš, Děčín, Žacléř, Český Těšín, Filakovo, Jasina a Bratislava.) V den 19. výročí vzniku samostatného Československa odbočily od hlavních tratí dílčí štafety a zanesly poselství do všech jednot a poboček ČOS. Délka tratí, kterou sokolští běžci a cyklisté absolvovali, činila 4 184 km. Akce se účastnilo více než 100 000 členů ČOS.

První podnik roku 1938 představovaly zimní sletové dny, konané v první polovině února ve Vysokých Tatrách. Přímou předehrou hlavních sletových dnů se stalo červnové cvičení žactva pražských národních škol, IV. středo-

školské hry a I. sokolský slet žactva. Dne 19. června byla v Královské oboře slavnostně otevřena sletová výstava. Završením předsetového programu se stal slet dorostu, který francouzský spisovatel Jules Romains označil za „...bohoslužbu svobody, mysterii demokracie“. Na přelomu června a července se uskutečnily XI. závody Mezinárodní tělocvičné federace a III. mezinárodní tělocvičné závody žen. Celkovým vítězem se stala družstva Československa, mistry světa pak Jan Gajdoš a Vlasta Děkanová. Současně se sletem se v Praze konal také Mezinárodní tělovýchovný kongres.

HLAVNÍ SLETOVÉ DNY

Všeobecnou nejistotu, ve které vrcholily přípravy na slet, komentoval

koncem 60. let bývalý náčelník M. Klinger takto: „Uvědomovali jsme si..., že župní spolkové zřízení v případě akutního nebezpečí nebude nic platné, když většina sokolů bude v Praze, a že tedy musíme pomýšlet na zvláštní opatření. Začali jsme jednat s hlavním štábem. Ve spolupráci s ním jsme se dostali až k řešení sokolské mobilizace...“

Dne 2. července vystoupila na Strahově mládež pražských žup a večer proběhl v Obecním domě slavnostní zahajovací sletový večer. V neděli 3. července 1938 se na Strahově konaly po celé dopoledne za hojné účasti publika zkoušky. Památce Tomáše G. Masaryka se v Lánech poklonila zvláštní delegace, složená ze zástupců všech žup ČOS a zahraničních sokolů. Na Olšanech proběhla tryzna u hrobu zakladatelů Sokola – Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera. Současně položila sokolská delegace květiny ke hrobu neznámého vojína u Staroměstské radnice.

Tři minuty před 15. hodinou zaduněl na Masarykově stadionu dělový výstřel a u východní tribuny vypustila četa dorostenců 3 000 holubů. V té chvíli byl v salonku na hlavní tribuně přivítán starostou ČOS S. Bukovským prezident republiky s chotí a doprovodem. Při vztyčování státní vlajky a prezidentské standarty zazněla státní hymna. Do čestných lóží zasedli předsedové poslanecké sněmovny, senátu a řada ministrů. Rovněž diplomatická lóže byla zaplněna do posledního místa; slet byl od počátku chápán rovněž jako mimořádná společenská událost.

První cvičení, nazvané „Sokolská brannost“, předvedlo 1 600 vybraných mužů. Po výměně darů mezi ČOS a Svazem Sokola Království Jugoslávie nastoupilo na cvičební plochu 16 000 žen k první části prostných. Následující prostná předvedla skupina 2 000 jugoslávských žen a mužů, které vzápětí vystřídalo téměř 5 000 cvičenek ČOS s míči. Závěrečným a nejmohutnějším cvi-

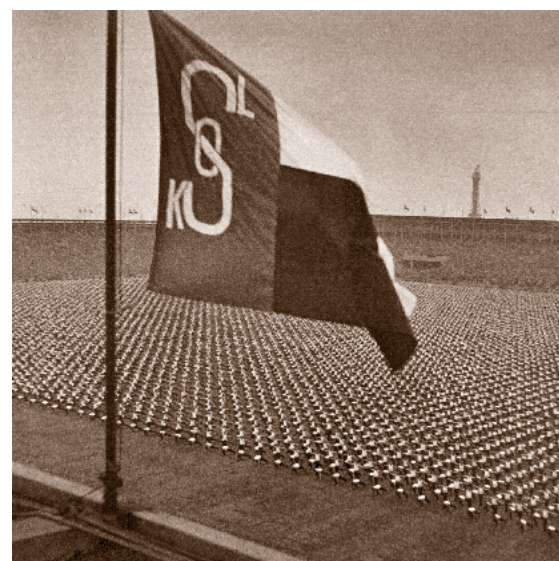
Sletový průvod žactva pražských žup, Hradčanské náměstí, 2. červenec 1938

čením se stala protná mužů „Přísaha republiky“, autora Františka Pecháčka, podmalovaná husitským chorálem Kdož jsú boží bojovníci a uzavřená skutečnou přísahou republiky. Právě tato skladba se stala symbolickou pro celý X. stlet. Závěr cvičení proběhl za doprovodu těchto slov: „V této velké chvíli vzpomínáme bratří, kteří vzdáleni domova přinášeli mu oběť – za věčná práva a svobodu, ve vřavě nenávistných bojů – a přece jen zvítězili. Hle jejich památka nás sílí, proto nikdo z nich nezemřel nadarmo. Stojíme pevně na jejich místech připraveni s novou silou za lepší příští své drahé vlasti i bojovat. Stráž nás volá, bratří, vztáhněte své paže, pevně obejmeme krásnou svoji zem. Lásku k míru, klidu v srdci svého lidu věčně zachováme sami proti všem. Kdož se boji vyhýbáte, kdo se svého práva vzdáte, kdo se matky odříkáte? Zde jsme vládcí. Zhynete jak zemězrádci!“ 28 600 cvičenců skončilo své vystoupení nedlouho po 19. hodině. Zbývá dodat, že František Pecháček se své „Přísahy republiky“ držel i po vzniku Protektorátu Čechy a Morava a jako přední reprezentant Obce sokolské v odboji položil v boji s nacistickou okupační mocí za Československou republiku život.

Dne 4. července vzdalo sokolstvo na Pražském hradě hold prezidentu republiky. Na třetím hradním nádvoří se sešli nejen zástupci ČOS a sokolové jugoslávští, ale i zástupci bulharských Junáků a reprezentanti rumunští, francouzští, angličtí, belgičtí, estonští, litevští, lotyšští, holandské, lucemburské a švýcarské. Slavnost, při níž ČOS obdržela ozdobný praporek, byla zakončena pochodem čestné roty.

Cvičení počalo za zvuků fanfár ze Sukova pochodu V nový život. Nemenší úspěch slavila „Přísaha republiky“. Za další půlhodinu stálo na ploše cvičiště téměř 17 000 žen, připravených ke druhé části prostných. Krátkou mezihru představovala symbolická výměna státních vlajek

mezi ČOS a francouzským Sokolem. Sokolská brannost již ovšem neoslnila tak jako prvního dne, především díky nepříliš přesnému nástupu. Zpestření přinesly litevské národní tance. Nejnáročnější cvičení druhého dne představoval rej žen. Téměř 29 000 cvičenek vzorně pokrylo plochu stadionu a předvedlo řadu kombinčně náročných prvků. 4. července byl, s výjimkou poslední skladby, reprízou dne úvodního. České slovo o něm napsalo: „Závěrem dne bylo vystoupení mužů v Pecháčkových prostných »Přísaha republiky« s hudbou Jana Seeháka a s básnickým doprovodem Jaromíra Hlavsy. Jestliže ženy působily krásou útvarů a změn, v nichž cvičily, a ladností svých prostných, pak nutno o mužích říci, že u nich a zejména u jejich nástupu byla to drtivá síla, která uchvacovala a podmaňovala diváky. Nástup neobyčejně smělý a odvážný byl proveden jen s nepatrnými nedostatky tak, že již sám o sobě byl tělocvičným výkonem hodným obdivu. Prostná sama působila nejvíce ohromnou masou cvičenců, která stála a pohybovala

Mušská protná „Přísaha republiky“, Masarykův stadion, 3. července 1938

se na cvičišti jako obrovský mrak paží a těl schopný rozdrtit vše, co se mu postaví v cestu...“

5. července byl ve znamení vystoupení zahraničních cvičenců. Odpolední pořad začal ve 14,52 hod. Poslední Přísaha republiky skončila naprostým úspěchem. Ženská protná předvedlo za hustého deště více než

Nástup žen, Masarykův stadion, 3. července 1938

17 000 cvičenek. Následovala prostná 3 600 starších sokolů, které vzápětí vystřídali bulharští Junáci. Cvičení s míči předvedlo 4 500 žen ČOS. Přes nepřízeň počasí vystoupili k národním tancům rovněž Rumuni, jež vystřídal prostná Američanů. Závěr dne byl vyhrazen sokolskému jezdecku, jež nastoupilo i s trubačským sborem. Na ploše stadionu se objevilo téměř 300 jezdců, z nichž každá třetina nesla jednu z národních barev. Konec jejich reje vyvrcholil vytvořením tří československých vlajek. Nadšené

obecenstvo vtrhlo na cvičiště. Cvičební pořad sletu skončil v 19,40 hod.

PRŮVOD

Závěrečný den celého X. sletu byl záměrně vztažen k výročí upálení Jana Husa. Na průvod se Praha chystala od časných ranních hodin. Trasu lemovaly statisíce přihlížejících. Povel k zahájení vydal náčelník M. Klinger v 9,00 hod. Jako první vyjela od budovy Sokola Pražského ze Sokolské třídy četa jízdní policie. Za státní vlajkou a praporem od T. G. Masaryka

z roku 1926 kráčela čestná sokolská rota, kterou následovali přední představitelé ČOS – starosta a předseda výkonného výboru sletu S. Bukovský, místostarosta J. Truhlář, náčelnice M. Provazníková a náměstek náčelníka F. Nimshaus. V šestistupech se dále zařadilo předsednictvo ČOS, členové Výboru ČOS a členové výkonného sletového výboru, všichni ve slavnostních krojích. Následovaly autobusy čestnými hosty. Ze Sokolské třídy však vyrazilo pouze čelo průvodu, ostatní části se připojovaly podle časového harmonogramu. Jako první se podle abecedy řadily výpravy sletových hostů. V čele každé národní skupiny byla nesena státní vlajka v doprovodu čestné stráže. Značnou pozornost vyvolala výprava vídeňských sokolů, před jejichž skupinou byla za doprovodu šesti policistů nesena vedle československé vlajky i vlajka říšskoněmecká s hákovým křížem. Za rakouskou výpravou následovala ČOS pod vedením náměstka náčelníka A. Bendy, za nímž byl v doprovodu čestné stráže nesen nový prapor, věnovaný ČOS prezidentem E. Benešem. Československou skupinu tvořili členové náčelnictva mužů a žen v čele s místonáčelníci ČOS, dále vítězná družstva závodů Mezinárodní gymnastické federace ve cvičebních úborech a autobusy s účastníky I. a II. sletu. Za nimi kráčely jednotlivé župy ČOS. Průvod uzavíralo sokolské jezdecktvo.

Trasa vedla ze Sokolské třídy Mezibranskou ulicí na Václavské náměstí, ulicí 28. října, Jungmannovou, Lazarskou a Myslíkovou přes Riegerovo a Masarykovo nábřeží, Křižovnickou na náměstí Bedřicha Smetany a kolem budovy právnické fakulty, u níž byli shromážděni děkani Karlovy univerzity ve slavnostních talárech a pedelové s historickými insigniemi, Pařížskou třídou na Staroměstské náměstí. Celý průvod trval více než 4 hod. a účastnilo se jej 73 418 osob. Bylo v něm neseno 1 189 praporů a vlajek. Oproti průvodu IX. sletu byl počet jeho účastníků o 7 890 vyšší.

Mužská prostná „Přísaha republice“, Masarykův stadion, 3. červenec 1938

VOJENSKÉ ODPOLEDNE

Zvyšující se politické napětí dodalo sletovému vystoupení vojáků Malé dohody zvláštního důrazu. Na žádném z dosavadních sletů nedostala armáda tolik prostoru. Nástup vojáků začal v 15,18 hod. Na cvičišti se objevilo 256 Jugoslávců a 286 Rumunů. 2 953 Čechoslováků bylo rozčleněno na dva pěší pluky po čtyřech praporech, jednu korouhev jezdeckta a dvě baterie dělostřelectva. Po slavnostním defilé před prezidentem předvedly motorizované útvary čs. armády s více než 650 stroji rej. Poté přišly na řadu ukázky vojenského tělocviku, stavba nouzového mostu a drezury koní. Rumuni cvičili s puškami a Jugoslávci předvedli Jihoslovanskou epopej. Vrcholem odpoledne se stalo vystoupení československého letectva. Bylo zahájeno pětinasobným přeletem devítičlenné akrobatické skupiny npor. F. Nováka na Avíích B 122. „Při každém přeletu zobrazila skupina na nebi jednu písmenu, které čteny dohromady daly nápis »X. slet«“. Následoval mohutný přelet 230 strojů pod vedením brig. gen. K. Procházky: „...ve dvou sevřených proudech, avšak současně v různých výškách, letka za letkou přelétala sletišť. Každá letka byla o třech tříčlenných rojích ve srazu... Celkem sestávala letecká brigáda z 25 letek... Bylo to 14 letek stíhacích, 7 lehkých bombardovacích a 4 těžké bombardovacích.“ Znovu se objevila Novákova akrobatická skupina, nyní sedmičlenná. Po ukázkách leteckých formací zůstaly nad sletišťem pouze tři stroje, které předvedly synchronizovanou akrobacii. Letecký program zakončilo samostatné vystoupení „krále vzduchu“ npor. F. Nováka. Armádní sletový den zakončilo opět pozemní vojsko: „...které vyplnilo celou plochu cvičišťe ve společném cvičení s puškou, osvědčilo přesnost výcviku, pohotovost i vyspělost našich vojáků. Korouhev dragounů, složená ze dvou eskadron předvedla jezdecký rej. Dělostřelci, jejichž dvě baterie s osmi děly předvedly obecnstvu ukázkou svého jezdeckého umění, zakončili své vystoupení dělovými výstřely. V závěru

Autor skladby „Přísaha republice“ František Pecháček (druhý zleva) na náčelnickém můstku, Masarykův stadion, 3. červenec 1938

armádního dne vojska Malé dohody vykonala slavnostní pochod před prezidentem republiky dr. Edvardem Benešem...“ Poslední sletový den a slet byl zakončen rumunskou, jugoslávskou

a československou hymnou. „Kde domov můj“ zpívalo vstojí téměř čtvrt milionu diváků. Byla středa, 6. července 1938, 20,05 hod. a X. jubilejní všesokolský slet se právě stal minulostí.

Účastníci I. a II. sletu byli ve sletovém průvodu vezeni autobusy, Masarykovo nábřeží (nyní Smetanovo nábřeží), 6. červenec 1938

XI. VŠESOKOLSKÝ SLET

BOLESTNÉ, ALE SLAVNÉ ROZLOUČENÍ

Každý z dosavadních šestnácti všesokolských sletů si můžeme připomínat prostřednictvím sletového památníku, který byl vždy vydán bezprostředně po jeho skončení. Jedinou výjimkou je ten XI. z roku 1948. Sazba připraveného památníku byla po zásahu komunistické moci rozmetána a podařilo se zachránit pouze jeden obtah, jehož kopie je dnes uložena v Knihovně Kongresu Spojených států ve Washingtonu. Právě díky zachráněnému obtahu mohl vydat Sokolský pomocný výbor v New

Yorku v roce 1967 zkrácenou podobu památníku a v roce 1976 připravila Marie Provazníková v Curychu druhé zkrácené vydání. Tyto dva počiny zahraničního Sokola ale nejsou jediným způsobem, jak si dnes připomenout krásné, ale smutné události léta 1948. Ve sbírce České obce sokolské se kromě tisíců dalších předmětů, knih a fotografií nacházejí i dvě krabičky pozitivů zachycujících poslední z velkých všesokolských sletů, který se stal na dlouhá léta labutí písní sokolského hnutí, současně si jej ale

celé generace připomínaly jako symbol vzdoru proti nastupující komunistické moci. Na fotografiích vidíme památný průvod Prahou i nadšení účastníků sletu, kteří se na příštích více než čtyřicet let loučili s organizací, která spoluvytvářela život v českých zemích od roku 1862.

Marie Provazníková později v exilu charakterizovala atmosféru sletu takto: „Byl tedy XI. slet opravdu rozloučením se Sokolem, aspoň v jeho vlasti. Byl rozloučením bolestným, ale slavným.“

Příjezd do sletové Prahy

Tisícové davy lemovaly trasu památného sletového průvodu

Sokolský dorost mívá Národní divadlo

Naděšené účastnice bylo patrné ve chvílích cvičení i odpočinku

Ženy se chystají na strahovském seřadišti na své vystoupení

Muži se představili v Medunově skladbě Věrní zůstaneme čerpající z legendární Pecháčkovy Přísahy republiky

Odhodlání překonalo i nepřízeň počasí

CESTA K XI. VŠESOKOLSKÉMU SLETU

V roce 1924 rozhodl sjezd Československé obce sokolské zakázat členům Komunistické strany Československa vstup do Sokola. Vedl jej k tomu otevřený postoj strany zaměřený proti parlamentní demokracii a snaha o nastolení diktatury proletariátu. Po druhé světové válce ale vedení ČOS, stejně jako velká část společnosti, podlehlo komunistické přetvářce a na prozíravém zá- kazu již netrvalo. Záhy se to mělo vymstít nejen ČOS. Hlavní pozornost byla ale v této době věnována přípravám XI. všesokolského sletu, který se stal v létě 1948 největší demonstrací nesouhlasu národa s nastupující komunistickou diktaturou a vyjádřením podpory demokracii a prezidentu Benešovi.

■ Michal Burian, vzdělavatel ČOS

VSTŘÍČ NOVÉ TOTALITĚ

Uprostřed všeobecného nadšení z konce druhé světové války neprobíhala obnova Československé obce sokolské jednoduše. Sokolská organizace byla válkou velmi těžce oslabena. Usilovali-li Němci o likvidaci elity českého národa, v případě Sokola se jim tento cíl podařilo téměř realizovat. Mnoho vedoucích pracovníků bylo popraveno či padlo na bojištích

války. To, co se ale záhy ukázalo pro budoucí osudy Sokola i národa jako nejtragičtější, byla skutečnost, že byla vyvražděna ta část sokolstva, která byla ochotna svést s jakoukoliv totalitou boj za demokratické a sokolské ideály doslova na život a na smrt. Muži a ženy, jejichž životy vyhasly na nacistických popravištích a v koncentračních táborech, byli pro budoucí vývoj Sokola i státu nena-

hraditelní. Nic na tom nezměnila ani skutečnost, že v roce 1947 přesáhl počet členské základny ČOS jeden milion.

Sokol se dostal bezprostředně po válce do poněkud schizofrenní situace. Pro KSČ představoval jednoznačnou hrozbu, kterou se komunisté rozhodli eliminovat snahou o sjednocení veškeré tělovýchovy a sportu. Sjednocení mělo v jejich pojetí především oslabit organizační strukturu Sokola. Vzhledem k tomu, že roztříštěnost politického i společenského života byla od podzimu 1938 vnímána jako jedna z hlavních příčin mnichovské katastrofy, nebylo proti této myšlence ani vedení Sokola. Již v květnu 1945 se v Praze sešli zástupci tělovýchovných a sportovních organizací a Junáka, kteří vydali provolání požadující vytvoření jednotné tělovýchovné organizace. Vznikl Ústřední národní tělovýchovný výbor, do jehož čela byl zvolen Antonín Hřebík, který se krátce před tím vrátil z Osvětimi, kde byl vězněn za svou účast v sokolském odboji. Stávající tělocvičné a sportovní spolky měly postupně ukončit svou činnost a stát se součástí nové organizace nazvané Tělovýchovný svaz Sokol. Ukázalo se ale, že sladit požadavky všech tělovýchovných organizací bude velice obtížné, navíc se komunisté snažili získat sjednocením tělovýchovy v Sokole vliv. Tuto cestu záhy odmítly Junák a Orel. Specifická situace panovala na Slovensku, kde byl Sokol vnímán jako symbol nenáviděného čechoslovakismu. Mezi historické paradoxy tohoto období tak patří skutečnost, že zatímco Klement Gottwald podporoval sjednocovací proces pod patronátem Sokola, Gustáv Husák vystupoval proti obnově činnosti Sokola na Slovensku. Projekt sjednocení postupně opouštěly další organizace a svazy, až se i ústředí Sokola v čele se starostou Antoní-

Součástí sletu se stala i organizátorům vnucená skladba Revolučního odborového hnutí (ROH) zahájená zpěvem Písň práce

nem Hřebíkem rozhodlo obnovit od 1. ledna 1946 činnost Československé obce sokolské v plné šíři a znovu ji jako samostatný spolek zaregistrovat u ministerstva vnitra.

SOUDRUZI MÍŘÍ DO SOKOLA

Když selhal projekt organického sjednocení, dostala se na pořad dne varianta federativního sjednocení, tedy vzniku federace tělovýchovných spolků a sportovních svazů, které by si zachovaly plnou právní i organizační samostatnost. Pod názvem Československý tělovýchovný svaz vstoupila tato federace do života 16. listopadu 1946. Vznik svazu, jehož předsedou byl opět zvolen starosta ČOS Antonín Hřebík, přivítal i prezident Edvard Beneš. Zdálo se, že proklínaná předmnichovská roztržitost je věcí minulosti. Pro komunisty to byl ale naopak signál k zintenzivnění snah o proniknutí do nitra sokolské organizace. Ústřední výbor Federace komunistické tělovýchovy tak 18. prosince 1946 rozhodl zrušit svou organizaci a doporučil členské základně vstup do ČOS jako základny sjednocené tělovýchovy. O čtyři dny později doporučilo předsednictvo KSČ všem svým členům, aby vstoupili do sokolských jednot. Členy Malostranského Sokola se tak stali i Klement Gottwald a Antonín Zápotocký. Na tuto skutečnost nesmíme zapomínat, hovoříme-li často s nadšením o více než milionové členské základně Sokola v roce 1947. Sokol byl přesto stále chápán jako organizace tvořící pevnou oporu demokracie a jako protiváha sílící komunistické moci. Na konci roku 1947 působilo v 52 župách 3 686 jednot a poboček s více než milionem členů. Sokolové spravovali 1 294 sokoloven a 2 200 vlastních hřišť, měli vlastní nakladatelství a vydávali 7 časopisů.

V té době ale již spěla vnitropolitická krize nezadržitelně ke svému vrcholu. V únoru 1948 vedení ČOS sice odmítlo vytváření akčních výborů, na vyhrcozenou situaci ale zareagovalo až v okamžiku, kdy byl

mocenský boj už prakticky rozhodnut. Dopoledne 25. února 1948 se v Tyršově domě sešlo za vedení starosty Antonína Hřebíka mimořádné předsednictvo, které schválilo poselství prezidentu Benešovi, ve kterém ho sokolstvo ujišťovalo svou oddaností a věrností. Sokolskou delegaci ale prezident již nepřijal. O pouhé dva dny později byl ustaven akční výbor ČOS, v jehož čele stanuli exponenti KSČ František Bláha a Evžen Penniger. Teprve nedávno do ČOS vstoupivší komunisté se náhle stali samozvanou, ale všemocnou příslovečnou pátou kolonou. Akční výbor rozpoutal uvnitř ČOS čistku, které padl za oběť jako první starosta Antonín Hřebík. Záhy došlo k zakládání akčních výborů i v župách a jednotách.

Již 28. února zahájili komunisté opětovnou snahu o sjednocení celé tělovýchovy do jednotné organizace, kterou měl být Sokol. Prohlášení o tomto cíli podepsali Antonín Zápotocký a Alexej Čepička. Ten pronesl 23. března 1948 zahajovací projev i na ustavující schůzi Ústředního akčního výboru ČOS, jenž se stal nejvyšším orgánem tělovýchovy a sportu. Do Sokola začaly nuceně vstupovat tělovýchovné, sportovní a turistické organizace. Sjednocení

Pořadatelskou službu tvořily při sletovém průvodu „spolehlivé kádry“. Od sokolských pořadatelů byly rozeznatelné na první pohled...

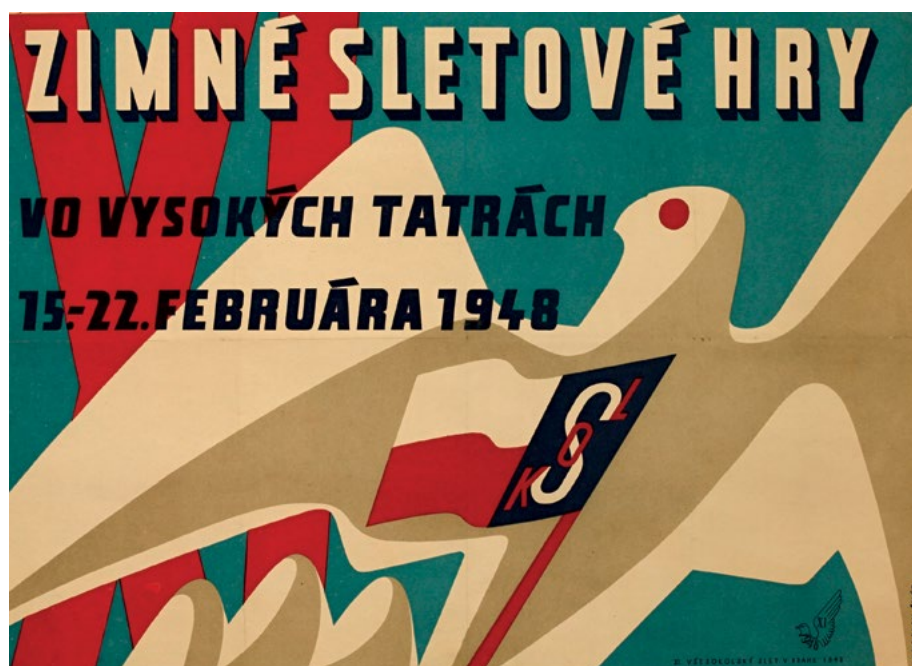
československé tělovýchovy a sportu bylo slavnostně vyhlášeno 31. března 1948 ve Smetanově síni Obecního domu.

POKRAČOVAT V PŘÍPRAVÁCH SLETU?

V této atmosféře, kdy akční výbory sokolských jednot, ovládané teprve

Sletovým cvičením přihlížejí „bratři“ Gottwald, Truhlář a Zápotocký. Že se vše nevyvíjí dle jejich představ, je z výrazu tváří jasně patrné.

V únoru 1948 proběhly zimní sletové hry ve Vysokých Tatrách

nedávno přijatými komunisty, vylučovaly nepohodlné sokoly a sokolky, včetně těch, kteří strávili za svou odbojovou činností roky v nacistických věznicích a koncentračních táborech, vrcholily přípravy XI. všesokolského sletu. I přes vynucený odchod řady činovníků zůstávala část demokraticky smýšlejícího jádra včetně náčelnice Marie Provazníkové. Počáteční atmosféra, kdy se na slet hlásilo tolik cvičenců, že z kapacitních důvodů nebylo možné, aby vystoupili všichni, byla ale pryč. V prvních měsících příprav sokolovny nápor nezvládaly. Často se cvičilo i na směny v několika skupinách. Po únorovém komunistickém puči ale mnoho cvičenců odmítalo zúčastnit se dalších akcí a panovaly obavy, zda slet bude ještě vůbec sokolský. Mnohé zahraniční župy (zvláště americké) vyslovily nesouhlas s vývojem v Sokole po únoru 1948 a své zástupce na slet nevyšlaly. Po mnoha nelehkých diskusích, zda slet zrušit či uspořádat i za cenu podřízení se cenzuře a nátlaku komunistického aparátu, bylo rozhodnuto ve prospěch sletu. Jeho uskutečnění ostatně prosazoval i Klement Gottwald, který jej

chtěl zneužít pro své politické cíle a sliboval si od něj potvrzení, že komunisté mají situaci ve státě pevně ve svých rukou. Tato snaha vedla i k dočasnému zmírnění čistek v Sokole. To, že Sokol, nebo chcete-li, zájem o Sokol sjednocoval společnost, ostatně potvrzuje i průběh recepce, kterou pořádal na Pražském hradě při příležitosti XI. všesokolského sletu 8. července 1948 prezident republiky Klement Gottwald. Z 542 pozvaných hostů dorazilo 535, což představovalo zcela bezprecedentní účast.

Vraťme se ale zpět do březnových dnů. Sokolové se přes veškerá rizika rozhodli, že slet si ukrást nedají a poskytnou především mládeži poslední příležitost poznat sokolskou sílu, nadšení a ducha. Tento cíl se podařilo naplnit lépe, než kdokoli očekával. Příprava sletu byla ale v situaci, kdy část vedení v čele s náčelníkem Pennigerem otevřeně kolabovala s novým režimem, nesmírně náročná. Přesto se sokolstvo záhy vrhlo opět s nadšením do nácviků a příprav sletu.

Další rána pro organizátory přišla záhy. Stala se jí 7. června 1948 abdikace prezidenta Edvarda Beneše.

Jeho nástupcem se stal Klement Gottwald. Z pohledu ČOS bylo bizarní, že de facto stejně jako v roce 1935 nahradil v čele státu sokol sokola. Nový prezident měl ale již velmi záhy poznat, komu patří sokolská srdce.

NIKDO NESMÍ DIKTOVAT, KOHO MÁME MILOVAT

XI. všesokolský slet zahájilo 18. června 1948 cvičení sokolského žactva. Ráz celému sletu dalo cvičení žákyň III. stupně. Téměř 15 tisíc děvčat začalo po skončení svých prostrných skandovat „*At' žije prezident Beneš*“ a záhy se k nim přidali i diváci na sletovém stadionu. Slovy sestry Provazníkové: „*V té chvíli dostal slet své heslo.*“ Státní tajná bezpečnost zahájila okamžitě vyšetřování tohoto „incidentu.“

Obava, že se bude situace opakovat i za přítomnosti Klementa Gottwalda na hlavní tribuně, byla zcela oprávněná i přes to, že se komunisté na slet důkladně připravili. Policejní sbor byl v Praze posílen o několik tisíc mužů, řady pořadatelů byly doplněny o tisíce členů strany a v závěrečných sletových dnech se pod západní tribunou sletového stadionu dokonce skrýval zásahový oddíl SNB připravený rozehnat jakékoli protikomunistické nepokoje. Ke zmírnění protikomunistických projevů na hlavní tribuně se režim odhodlal k další lsti. Vytiskl několik tisíc falešných vstupenek, kterými vybavil spolehlivé kádry. Policie pak z tribuny odváděla vzpouzející se majitele platných vstupenek, zatímco jejich „náhradníci“ měli Klementu Gottwaldovi vytvořit přátelské prostředí. Měli, ale nevytvořili – desetitisíce cvičenců i návštěvníků skandujících „*At' žije prezident Beneš*“ se jim překříčet nepodařilo.

Velká obava panovala především z průběhu slavnostního průvodu Prahou. Na jeho trase byly rozmístěny rozhlasové vozy s mohutnými ampliony, které měly hlasitými pochody přehlušit skandování proti-

státních hesel. Policie pozatýkala v průběhu průvodu desítky nejhlásitějších odpůrců. Sokolové přesto v průvodu jednoznačně demonstrovali svůj odpor proti nastupující diktatuře. Provolávaná hesla glosovala nepřítomnost manželů Benešových na sletu, zdůrazňovala oddanost sokolů odkazu Masaryka a Beneše atd. Svůj vztah ke komunistům dávali sokolové najevo bez zbytečných hrubostí, ale zcela jasně: „*Nikdo nesmí diktovat, koho máme milovat*“. Kolem tribuny s představiteli státu a KSČ prošli sokolové mlčky s odvračenými hlavami.

Přestože slet provázela nepřízeň počasí, byly jednotlivé skladby přijímány s obrovským nadšením a některé byly dokonce opakovány. Početně i úrovní skladeb překonal slet ty předcházející především v ženských složkách. V trojím vystoupení dorostenek a dokonce ve čtverém žen se pokaždé vystřídaly jiné cvičenky. Jen tak bylo možné, aby na Strahově vystoupilo celkem 45 tisíc dorostenek a 60 tisíc žen. Na Strahově cvičilo přes půl milionu cvičenců (nejen ze Sokola), mezi nimi hosté z mnoha zemí včetně cvičenců ze Sovětského svazu. V hledišti se vystřídaly skoro dva miliony diváků.

LABUTÍ PÍSEŇ

Bezprostředně po skončení sletu volení členové předsednictva ČOS rezignovali. Ačkoliv název Sokol existoval i nadále, tradiční sokolská organizace tímto de facto zanikla. Podporu demokracii hlásali sokolové i na pohřbu Edvarda Beneše v září 1948. Jasně vyjádřený postoj většiny členů Sokola vůči novému režimu utvrdil vedení KSČ v přesvědčení, že Sokol a celou sjednocenou tělovýchovu je potřeba zbavit všech, kteří neprokáží poslušnost „lidově demokratickému zřízení“. Sokol měl být proto plně podřízen komunistickému vedení. V rámci očisty z něj bylo vyloučeno více než 11 000 lidí, přes 1 500 činovníků bylo zbaveno

funkcí a počet členů se výrazně snížil. Zrušeny byly župy a místo nich vznikly sokolské kraje a okresy, kde hráli vedoucí roli regionální komunističtí tajemníci. Také stanovy Sokola byly upraveny, aby odpovídaly komunistické ideologii. Přijetí zákona o organizaci tělesné výchovy a sportu v prosinci 1952 znamenalo zrušení jednotné organizace Sokol. Sokol zůstal sice jedním ze šesti center Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport, z původní Tyršovy organizace ale zbyl už pouze název. Navíc ne nadlouho. Po přijetí dalšího zákona o organizaci tělesné výchovy z roku 1956 musel název Sokol zmizet i z vývěsních štítů tělocvičen, jednoty byly přejmenovány. V březnu 1957 byl zřízen Československý svaz tělesné výchovy, který ovládal veškerou tělovýchovu až do roku 1990.

SOKOLSTVO V EXILU

Sokolská organizace přestala po 90 letech existovat. Komunisté největší český národní spolek zlikvidovali. Sokol a jeho ideály ale přesto žily dál. Řada účastníků XI. sletu, kteří pokračovali ve cvičení, se snažila udržet

Dorostenky se skrývají před deštěm, který jakoby symbolizoval časy příští

čovali ve cvičení, se snažila udržet kontinuitu sokolského hnutí. Tisíce sokolů ale, obdobně jako v roce 1939, emigrovaly a zapojily se do zahraničních sokolských jednot po celém světě. Mezi prvními našli nový domov ve Spojených státech bývalý starosta Antonín Hřebík a náčelnice Marie Provazníková.

Cvičení jugoslávského námořnictva připomnělo slavné předválečné slety. Skutečnost, že Jugoslávie krátce před sletem opustila sovětský blok, přinesla cvičencům obrovské ovace.

ABY SE VŠE PODAŘILO

ANEB, CO SE ODEHRÁVALO V ZÁKULISÍ X. VŠESOKOLSKÉHO SLETU

X. všesokolský slet v roce 1938 bývá nejčastěji připomínán v souvislosti s legendární skladbou Přísaha republiky a osobou Františka Pecháčka. To je samozřejmě v pořádku, význam skladby a odhodlání celé sokolské organizace bránit svou vlast jsou nezpochybnitelné, což ostatně sestry a bratři dokázali svými činy brzy po slavném sletu. Pojďme se teď ale společně podívat mimo cvičební plochu, nechme za zády diváky obsazené tribuny, podívejme se do míst, kde klokoval živelný ruch jako na stadionu, ale divákům X. všesokolského sletu byla tato místa skryta – do zázemí sletišť a vlastně ještě dál, do kanceláří některých sletových odborů, bez nichž by slet jednoduše nebyl.

■ Marcela Mandová, předsednictvo Vzdělavatelského odboru

KDE BUDOU ŠATNY, KUDY PŮJDOU DIVÁCI? – STAVEBNÍ ODBOR V AKCI

32 000 cvičenců – to bylo definitivní číslo, které padlo na poradách stavebního odboru. Byl duben 1937 a odbor měl za sebou už více než rok práce, včetně důkladného prostudování stávajícího stavu Masarykova státního sletišť. Určení počtu cvičenců bylo důležité pro rozvržení šaten na sletišti, které byly původně koncipovány zároveň jako noclehárny, což mělo značně ulehčit práci odboru ubytovacímu, ale nocování v šatnách bylo nakonec zamítnuto. Ač se to nemusí zdát podstatné, od rozmístění šaten se odvíjel celkový plán sletišť – úprava seřadišť a nástupišť, vstupy na cvičiště, úprava ochozů, tribun,

rozhlasu, úprava kuchyní pro cvičence a tak dále.

Na bedrech odboru ležela spousta práce. Muselo se vyřešit osvětlení, umístění zesilovacího zařízení, zázemí pro rozhlas, tiskové oddělení, policejní službu, bylo nutné zrevidovat kanalizaci a vodovodní síť, zajistit dostatečnou parkovací plochu pro automobily i autobusy, zajistit tesařské či natěračské práce a mnoho dalšího, třeba i dodání značek a hřebů na ně. Bylo jich třeba 3 500 kg.

DRAHÉ SPANÍ NA SLÁMĚ

Pokoje v hotelích a penzionech, ubytování ve školách či v soukromých bytech, spaní na slámě. Každý účastník sletu musel někde na noc složit hlavu

a nocležníků slet od sletu přibývalo. Tím na objemu nabýval také rozpočet a rozpočty sletů minulých už nebyly dostačující. V říjnu 1936 předložil ubytovací odbor návrh rozpočtu ubytování ve výši 1 712 400 korun. Bylo jasné, že vydání se musí snížit. Otázkou bylo, jak. Podporu přislíbila například Kooperativa či Svaz československých velkostatkářů, ale náklady neklesaly. Navíc byl zamítnut plán šaten předložený stavebním odborem, který počítal s lůžky pro 21 591 žáků a žákyň v rámci sletu sokolského žactva. Tak se muselo najít jiné řešení – ubytování ve školách, ovšem v době výuky. Náklady tak spíše rostly díky neustálému přemísťování slavníků, které překážely probíhajícímu vyučování.

Velkou starost dělala členům ubytovacího odboru cena slámy, ta totiž nebyla jednotná. Proto bylo hlavní město požádáno o propůjčení. Cena dosáhla na 32, 50 korun za 100 kg slámy do slavníků, cena volné slámy s odvezením na konkrétní místo činila 26, 50 korun. Spaní na volné slámě se tak ukazovalo v druhé polovině 30. let 20. století jako “velký luxus”. Slavníků měl ale ubytovací odbor k dispozici “pouze” něco přes 70 000. Celkový počet osob ubytovaných o X. všesokolském sletu 1938 čítal totiž 231 188 lidí, z toho v hotelích, penzionech a soukromých bytech šlo o necelých 6 000 osob, zbytek účastníků využíval hromadného ubytování. Přesto nakonec avizovaný rozpočet z roku 1936 překročen nebyl, ba naopak. Vyčíslen byl na 1 386 974 korun.

SOKOLSKÁ TOVÁRNA NA POKRMY

Jestli opravdu bylo nějaké místo ze zázemí X. všesokolského sletu skryto očím návštěvníků, byly to sletové kuchyně – sokolská továrna na pokrmy, jak se doslova píše ve sletovém památníku. Ty zaujímaly vedle administrativní budovy značnou část prostoru šaten. Šlo o 17 přístřešků vybavených kotly různého objemu. Každá z kuchyní byla schopna připravit asi 2 000 obědů, polévku a příkrm. Za 100 minut byly vydány obědy pro 32 000

Stavební odbor X. všesokolského sletu

SPOTŘEBA POTRAVIN PŘI X. VŠESOKOLSKÉM SLETU 1938 (V KG):

hovězí maso	40 320
uzené maso	2 707
uzená slanina	670
masové konzervy	2 000
kuřecí konzervy	4 000
škvařené vepřové sádlo	1 730
salám	4 792
buřty	309 000
sypané housky	274 586
žemle	414 619
dalamánky	88 890
chleba	10 456
vejce	10 620
máslo	1 600
zelenina	4 064
čaj	32
zrnková káva	83

dětí. Na přípravu oběda pro sokolské žactvo bylo pro představu spotřebováno: 5 200 kg masa, 250 kg nudlí do polévky a 125 000 žemlí, které se podávaly místo knedlíků. Stravovací odbor se staral i o zahraniční výpravy, které se stravovaly buď samy, nebo dle národnostních zvyklostí v hostincích. Celkově se na X. všesokolském sletu projedlo přes 1,5 milionu korun. Uvařeno bylo 138 000 snídaní, téměř 245 000 obědů a na 128 000 večeří.

Zvláštní pozornost byla věnována sestavování jídelního lístku. Do jeho přípravy se zapojoval také zdravotní odbor. Bylo nutné zvolit taková jídla, která byla nejen vyvážená, ale dala se i dobře a rychle připravit. Jídelníček obsahoval čtyři základní jídla, která se střídala u každé cvičící skupiny. Během sletových dnů dozorovala skupina lékařů přímo při přípravě pokrmů v kuchyních. Zdravotní odbor si pochvaloval, že oproti minulým sletům ubylo tentokrát počtu případů nevolnosti, které bývaly způsobeny nevyváženým obědem v podobě párku, dortíku a kyselé okurky.

KDE JE ZDRAVOTNÍK – PRVNÍ POMOC NA SLETIŠTI

O lékařích ve službách všesokolských sletů a sletových zdravotních odborech již článek ve Vzdělávacích listech vyšel. Na příkladech z jednotlivých sletů, včetně toho X., podává ucelený obrázek daného tématu. Pojdme se teď ale krátce podívat přímo do roku 1938 a zdravotního zázemí sletišť.

Přípravné práce zdravotního odboru musely jít od prvopočátku ruku v ruce s odborem stavebním. V šatnách a na seřadišti bylo vybudováno pět dřevěných ošetřoven, dvě z nich sloužily cvičencům i obecnstvu, tři byly situovány přímo v šatnách pouze pro cvičence. Další ošetřovny bychom našli na hlavních tribunách i v dalších částech stadionu. Celkem poskytovaly 500 lůžek. Jejich součástí byly ambulance, lančnická síň, pokoje s lůžky, umývárny a klozety. Nechyběla ani ambulance zubní, oční a ušní. V prvním poschodí hlavní tribuny zřídil prof. Jirsák dokonce chirurgický operační sál doplněný přípravkami a pokoji s lůžky.

Během sletových dnů fungovaly naplno všechny ošetřovny a denní účast lékařů se pohybovala kolem 150.

Ze sletové kuchyně

Dalo by se psát dál a dál, pootevřít dveře pracoven dalších sletových odborů. Snad alespoň tímto krátkým ohlednutím jsme se na chvíli dostali do zákulisí velkého sokolského svátku, tam, kam oko diváka nevidí. A nejde jen o prostor jako takový, jde především o všechnu tu obdivuhodnou snahu a nezdolnou práci sester a bratrů, jejichž společným cílem bylo, aby se X. všesokolský slet v roce 1938 vydařil. A to se jim podařilo!

Šatny a seřadiště

PRAHA 1938

KS

**X. SLET
VŠESOKOLSKÝ**

UNIE PRAHA

Karel Mlýnský

**19. ČERVNA SLET SOKOLSKÉHO ŽACTVA
26.-29. ČERVNA SLET SOKOLSKÉHO DOROSTU
2.-5. ČERVENCE (HLAVNÍ DNY) SLET SOKOLSKÉHO ČLENSTVA
6. ČERVENCE VYSTOUPENÍ ARMÁDY**

